

Boris Debevec

Oglejmo si tobak

(Konec.)

Tobak dobi ime

Prav čudno je, kako je tobak dobil svoje ime. Ko so Španci, kakor ste že čitali, v novoosvojenih krajih opazili pri Indijancih vsesplošno navado kajenja, niso vedeli, kako se rastlina, od katere dobivajo liste, imenuje. Kronisti pišejo, da so kajenju rekli tabak, ne pa rastlini sami. Drugi zgodovinpisci pa zopet trdijo, da je rastlina dobila ime po pokrajini Tabago, vendar so jo Španci v začetku imenovali z latinskim imenom »Herba panacea«, v nekaterih krajih na Portugalskem kakor tudi na Španskem pa celo »Herba sancta«, t. j. sveta rastlina. To ime so ji najbrž dali zato, ker je, kakor opisujejo tedanji učeni možje, zdravila neko čudno bolezen, ki so jo zanesli iz novih krajev. Vsekakor je bila zelo spoštovana rastlina in poslaniki tujih držav v Španiji in na Portugalskem so pošiljali svojim vladarjem dolga poročila o njej. V tistem času je bil v Lizboni na portugalskem dvoru za francoskega poslanika Jean Nicot de Villemain. Ta se je zelo zanimal za tobak zlasti zaradi njegove »zdravilne« moči ter si je pridobil nekaj semen te »čudovite« rastline. Poslal je seme v Pariz svoji kraljici Mariji Medičejski in tako je tobak nastopil svojo pot po Evropi. Toda v vsaki deželi so ga po svoje imenovali, dokler ni Francoz Delachamp na čast Jeanu Nicotu imenoval te nove rastline »Herba nicotiana«. Tobak je na ta način dobil svoje ime in mi danes vemo, kaj je to nikotin, kako učinkuje in kakšno privlačnost ima za ljudi kljub svoji strupenosti. Tudi pri nas poznamo ime nikotin, še bolj pa ime tobak, kot ga imenujejo Nemci, Angleži in drugi narodi.

Tobak se razširi po svetu

Četudi je tobakovi rastlini ostalo ime nicotiana, kakor se še danes botanično imenuje, vendar ni bil gospod Jean Nicot tisti, po kogar zaslugi se je tobak razširil po svetu, pač pa nekdo drugi, ki je danes skoraj popolnoma pozabljen. To je Anglež sir Valter Raleigh, ki se je v svojem burnem življenju zanimal za stotero reči. Bil je lovec, mornar, osvojevalec in angleški admiral. Okoli l. 1584. je poslal ekspedicijo svojih mornarjev v Severno Ameriko, kjer so ustanovili kolonijo, ki so jo na čast svoji neporočeni kraljici imenovali Virginijo, ali po naše deviško zemljo. V tej zemlji so prebivali tudi Indijanci, ki so se odlikovali po prav temeljitem kajenju tobaka v pipah. Temu so se privadili tudi angleški mornarji. Ko so se l. 1587. vrnili ti mornarji domov, so v domačem pristanišču vzbujali splošno občudovanje. V ustih so imeli čudovite priprave, ki so jih polnili s suhim listjem neke neznane rastline in ko so to listje prižgali, so spuščali pred začudeno množico oblake dima. Sam sir Raleigh je bil vnet zagovornik te

novotarije, ki se je za čudo hitro širila med višjo in nižjo družbo in še celo pesniki so opevali v rimah to pridobitev. Toda sir Valter Raleigh ni doživel srečnega konca. Bil je obtožen nepokorščine do svojega kralja, vrgli so ga v ječo in končal je svoje življenje pod sekiro. V zaporu ga je kratkočasila edino pipa tobaka.

Pipa in kajenje sta nastopila zmagoslavno pot iz Anglije na Nizozemsko in predvsem mornarji in vojakci so bili tisti, ki so zanesli to razvado v vse kraje, kamor so prišli. Za tridesetletne vojne je prišel tobak v Nemčijo in nato prav kmalu tudi k nam, kajti tudi naši ljudje so se takrat vojskovali v tujih vojskah. Njuhanje ali nosljanje je bilo v navadi najprej na Španskem in Portugalskem in za Ludovika XIV. se je razširilo po vsej Evropi, najbolj pa v Franciji in Italiji. Sam papež Urban VIII. je moral ostro nastopiti proti takim vernikom, ki se še v cerkvi med službo božjo niso mogli zdržati njuhanja. Pa ne samo to. Skoraj v vseh državah so v začetku strogo prepovedovali sajenje tobaka, ker so se bali, da bo izpodrinil žito, pa tudi kajenje je bilo ostro prepovedano. Tako je v Turčiji v 17. stoletju sultan Murat vsakega kadilca, ki so ga zalotili, dal usmrtiti. Toda vse te stroge odredbe so se izkazale kot ničeve in samo sto let je preteklo, ko je bilo tudi v Turčiji kajenje povsod udomačeno, da ni bilo niti pogovora niti seje, kjer ne bi kadili vodne pipe — nargileh. Tobak je zmagoslavno končal svojo pot po Evropi in drugje, saj je samo dobrih petdeset let minilo od njegove najdbe, ko so ga že pridelovali na Javi, v Indiji, Perziji in drugod. Evropa je bila večinoma navezana na uvoz iz Amerike. Oskrbovale so ga države, ki so imele svoja posestva v Ameriki, a danes ga tudi sama prideluje dovolj.

Kakšen je tobak

Najprej: V katero rastlinsko ali botanično družino spada tobak? Morda je nekaterim že znano, sicer pa povem! Tobak spada v družino razhudnikovk. Čudili se boste, ko izveste, katere rastline so še v isti družini. Krompir vsi poznate, ta tudi spada sem, pa paradižnik in paprika, torej same sploštevane rastline. Dalje je v tej družini volčja češnja, ki je strupena. Tudi zeleni deli krompirja so strupeni. Taka je tobakova družina.

Tobak raste v deželah, kjer je najmanj 8 do 10 stopinj srednje letne topline. Rastna doba je pri njem 22 do 28 tednov. Zraste eden do dva metra visoko. Njegovo steblo je vejasto, listi so celi, debeli, imajo močne žile in stoje premenjalno. Na koncu stebela in vej napravi cvete, ki imajo lijaste, peterokrpaste, rumenordeče cvetne vence in zvončaste čaše. Iz teh cvetov se razvijejo plodne glavice, ki so polne semena. Ena sama tobakova rastlina da do 40.000 semen. Ker nima tobakova korenina stranskih korenin, raste glavna korenina precej globoko in rabi zato globoko, humozno zemljo. Od nje je tudi odvisna kakovost tobaka. Na lahki zemlji zrastejo lažje, za kajenje pripravne vrste, dočim na težki zemlji uspeva najbolj tobak za njuhanje. Skrbeti je treba pri pridelovanju tobaka za pravilno gnojenje (dosti apna in kalija) in kolobarjenje.

Tobak pridelujejo na tale način: Najprej v posebnih zabojskih posejejo tobakovo seme in čakajo, da rastlinice dobe pet do šest listov. Nato ga posade na prosto, običajno v aprilu in maju. V začetku je dobro, da ga nekoliko zalivajo, potem mu pa koristi suša. Večkrat ga morajo okopati in mu prerahljati zemljo. Ko zraste rastlini osem do dvanajst listov, potrgajo cvetne vrhe in stranske veje, da zrastejo lepše glavni listi. Ko postanejo listi svetlozeleni in dobe rumene lise, tedaj jih potrgajo. Najboljši tobak dajejo srednji listi. Liste nato suše v šopih pod streho in se v šestih do

osmih tednih posuše. Ker je pri nas sajenje, pridobivanje in prodajanje tobaka državni monopol, se smejo pečati s tem le oni, ki imajo dovoljenje za to.

Sade tri vrste tobaka, in sicer: virginijski tobak, velelistni in kmečki tobak.

Kje raste tobak

Domovina tobaka je Amerika, toda danes raste po vsem svetu. Tudi pri nas raste tobak, ki je eden najboljših na vsem svetu. Najboljše vrste in največjo količino pridelava vardarska banovina, in sicer na Prilepsko-bitoljskem polju, Skopski kotlini, Tetovski kotlini, Kočanskem polju, okoli Velesa in Štipa itd. Poleg tega pridelata mnogo tobaka tudi primorska in zetska banovina, posebno na Mostarskem polju in Kninskem in v predelih ob Neretvi. Tudi v dunavski banovini raste precej tobaka, samo da je slabše vrste. Najboljši vrsti tobaka sta pri nas macedonski in hercegovski, ki sta znana po vsem svetu. Najbolj sta primerna za izdelavo cigaret, ker so nitke, ki jih dobe pri rezanju tobakovih listov, zelo dolge. Povprečno ga pridelamo letno okoli 120.000 q, pridelali bi ga lahko dosti več. Od drugih evropskih držav pridelujejo najboljši tobak v Grčiji, Turčiji in Bolgariji, slabše vrste pa Madžarska, Rusija in Nemčija, Italija, Francija in Nizozemska. Največ tobaka in najboljšega pridelajo v Ameriki, zlasti v Severni. Posebno dober tobak za cigare raste na otoku Kubi ter ima ime po glavnem mestu Havani. Samo Združene države ameriške pridelajo letno okoli ene tretjine vsega svetovnega pridelka.

Tobačni izdelki

V začetku je bila pri Evropejcih najbolj priljubljena pipa in šele konec 18. stoletja se je udomačila smotka ali cigara. V Nemčiji in na Angleškem so jih izdelovali že pred sto leti. Cigareta je novejši izdelek. V drugi polovici 19. stoletja so jo šele spoznali in prav posebno po vojni se je močno priljubila pri ljudeh. Danes je skoraj popolnoma izpodrinila cigaro in viržinko in ljudje je največ pokade.

Seveda niso posušeni tobakovi listi takoj uporabni za kajenje. Najprej morajo liste primero predelati in jih namakati v posebnih tekočinah, da dobe lepši duh in da rajši gore. Nato jih razrežejo v tanke nitke in tako dobe cigaretni tobak. Seveda ni v cigaretah samo ena vrsta tobaka, temveč mešanica raznih vrst, ki jih sestavljajo posebni strokovnjaki.

Težje je delo pri napravljanju viržink in cigar. Tu morajo prav tako namakati liste v raznih tekočinah, toda morajo biti posebno lepi in dolgi, da cigara vzdrži. V notranjosti ni seveda tak lep tobak, vendar so ovojni listi najboljši.

Najbrž se tudi vam zdi, da je najneokusnejše pri človeku, če zveči tobak. V trafikah še vedno prodajajo »klobase«. Tudi te so napravljene iz tobačnih listov, ki so namočeni v raznih tekočinah, da imajo boljši »okus«. Vsekakor želimo takim ljudem »dober tek«.

Za pipo se danes večinoma uporablja slabše vrste tobak, dočim je tobak za njuhanje napravljen iz takih vrst, ki nerade gorijo.

Nikotin uničuje

Dovolj smo že govorili o tobaku, čas bo, da izvemo še nekaj o nikotinu. To je strup, ki se nahaja v tobaku. Čisti nikotin je brezbarvna oljnata tekočina, ki na zraku kmalu porjavi. Navadno pridobivajo in prodajajo samo tobačni izvleček, ki ima kakih 14% nikotina. Zeleni tobačni listi

vsebujejo do 3% nikotina. V novejšem času so pa vzgojili rastline, ki imajo 15% nikotina. Take uporabljajo za pridobivanje tobačnega izvlečka. Čisti nikotin je zelo hud strup in že petnajstina grama bi usmrtila človeka. Marsikdo se bo potem zamislil in povprašal bo začudeno, zakaj na ta način že ena sama cigareta ne ubije človeka. Tudi to razložim. V telo prihaja le majhna količina nikotina, ker večji del nikotina zgori v žarišču cigarete, del se z dimom izgubi v zrak, nekaj ga ostane v sami cigareti in se z ostankom odvrže. Oni del nikotina, ki smo ga vdihali, pa deloma zopet izdihamo, kar vsak opazi, ko gleda kadilca. Največ nikotina ostane v cigaretnih ostankih. Kdor kadi skozi nos, vdihava 6 do 8 krat več nikotina kot običajno, prav tako tisti, ki prav hitro kadi.

Najbolj škodljive so cigarete, nato smotke in žvečenje, najmanj pa pipe, posebno take, ki imajo dolge ustnike. Turške vodne pipe ne propuščajo skoraj nič nikotina, ker se nikotin raztopi v vodi.

Kajenje škoduje posebno mladim ljudem. Nikotin povzroča razne bolezni, kakor nosni, žrelni in jabolčni katar, bljuvanje, nespečnost, poslabšanje vida, zlasti pa nagnjenost k jetiki. Pri večjih količinah nastopi smrt. Tako je med svetovno vojno pojedel neki vojak 25 gramov cigaretnega tobaka. Umrl je po 12 urah. Neki kadilec je umrl, ker je v 24 urah brez vsakega zauživanja hrane pokadil 40 cigaret in 24 cigar. Za goloba zadostuje kapljica nikotina, da pogine, za psa dve kaplji. Konji in goveda poginejo, če pojedjo 300 do 500 gramov tobačnih listov, zato morajo nanje posebno paziti v krajih, kjer sade tobak. Prav tako težko obole živali, ki jih mažejo s tobačnim izvlečkom proti raznemu mrčesu. Nikotin pronica skozi znojnice in lojnice v telo. Neki kmet je namazal svoje tri krave s tobačnim izvlečkom proti ušem. Vse tri krave so mu poginile četrte ure potem, ko jih je namazal. Tudi čebele se izogibajo tobakovega dima, kar dobro vedo čebelarji. Isto ste gotovo že opazili pri psu in mački.

Vse to so škodljive posledice nikotina. Vendar se ta tudi uporablja kot tobakov izvleček v sadjarstvu, kjer z njim uničujemo razne vrste uši.

Tobak je poučen zgled, kako človek tudi popolnoma nekoristne in celo sebi škodljive razvade v svoji nespameti pospešuje. Vsako leto izpuhte milijoni težko prisluženega denarja v zrak, ne da bi imel človek od tega kakšne koristi. Zato ima država pravico, da ga je vzela v svoj monopol. Kdor hoče kaditi, ta naj tudi plača.

I. V.

Oderuhova pomoč

Oderuh je šel po cesti in s povešeno glavo premišljeval in računal, kdo mu je kaj dolžan. Pred njim je korakal starček s palico in pohiteval, da bi prišel pred mrakom v bližnjo vas. Ob blatnem cestnem robu mu spodrsne in starček pade v blatni cestni jarek, iz katerega ne more zlepa zlesti. Tedaj poprosi mimo prihajajočega oderuha: »Človek božji, pomagajte mi iz jarka, dajte mi roko!« Oderuh obstane, zamišljeno pogleda starčka in njegovo iztegnjeno roko ter pravi: »Roko da bi vam dal? Ne bo nič iz tega, še nikoli nisem nikomur ničesar dal. Veste, roke vam ne dam kar tako, pač pa vam jo dam na posodo.«